

den Alltag auf, indem sie alle alltäglichen Handgriffe, die sie angeblich von der schriftstellerischen Tätigkeit abhalten würden, das „Gewebe der Zeit“ und den „kostbaren Alltag“ nennt. Zu den „Wirklichkeitspartikeln“ gehört ebenfalls die Beschreibung des täglichen Zeitungslesens, der von dem Ehemann sorgfältig vorbereiteten Mahlzeiten, der Buch- und Filmimpressionen sowie die schmerzhaft Auseinandersetzung mit Krankheit, Altern und Tod. Der Text ist beides: ein Zeitdokument und eine persönliche Chronik. Das Zusammenspiel dieser Elemente bewirkt, dass diese Tagesmitschriften zu einer spannenden und berührenden Lektüre werden.

Dem von dem Ehemann der Autorin herausgegebenen Band ist eine editorische Notiz vorangestellt, in der Gerhard Wolf das Prinzip der Quellenwahl bekannt gibt: Die Texte sind nach den Fassungen abgedruckt, die als Ausdrucke aus Christa Wolfs Computer „also gewissermaßen von ihr zunächst autorisiert“ zur Verfügung standen. In zwei Fällen musste man von diesem Ausgabeprinzip absehen, weil nur die ersten handschriftlichen, unbearbeiteten Manuskripte vorlagen, die im Buch auch als Faksimiles abgedruckt werden: Im Jahre 2008 war die Schriftstellerin durch einen langen Klinikaufenthalt daran gehindert, das Manuskript zu bearbeiten. Am 27. September 2011 fehlt ihr die Kraft und sie bricht mitten im Schreiben ab. Diese letzte ein Fragment gebliebne Eintragung, zwei Monate vor dem Tod Christa Wolfs angefertigt (sie stirbt am 1. Dezember 2011), ist ein bewegendes Zeugnis ihres Lebenswillens: Auch wenn sie nicht mehr körperlich in der Lage ist, persönlich an dem äußeren Geschehen teilzunehmen, möchte sie an ihrem Alltag teilhaben: Sie hört Radio, liest Bücher und Zeitungen. Der letzte, nicht mehr kommentierte Eintrag ist ein Zitat aus der Berliner Zeitung: „Es wird laut über dem Müggelsee“[.]

Małgorzata Dubrowska
Katedra Niemieckiej i Niemieckojęzycznej
Literatury XX i XXI wieku KUL

Katarzyna Dybeł. *Mistrz i uczeń w starofrancuskiej literaturze powieściowej*. Kraków: Księgarnia Akademicka, 2013, ss. 234. ISBN: 978-83-7638-290-6.

Nakładem Księgarni Akademickiej w Krakowie ukazała się książka Katarzyny Dybeł zatytułowana *Mistrz i uczeń w starofrancuskiej literaturze powieściowej*. Przedmiotem rozważań jest – od zawsze obecny w literaturze powszechnej – motyw mistrza i ucznia. Odnajdujemy tu, charakterystyczny dla Autorki, osobisty sposób postrzegania starofrancuskiej literatury narracyjnej jako nośnika uniwersalnych filozoficzno-egzystencjalnych treści oraz źródła wiedzy o naturze człowieka¹.

¹ Por. też inne książki Katarzyny Dybeł o podobnym charakterze: *Etre heureux au Moyen Age. D'après le roman arthurien en prose du XIIIe siècle* [Być szczęśliwym w Średniowieczu. Na

Celem, jaki Katarzyna Dybeł sobie stawia, jest – jak sama pisze – próba „odczytania starofrancuskiej literatury powieściowej jako swego rodzaju literatury sapiencjalnej, wychodzącej daleko poza schematyzm i normatywizm literatury parenetycznej” oraz „wydobycia z niej mądrości dotyczącej ludzkiej egzystencji, przybierającej często postać metafizycznej refleksji [...]” (s. 12). Autorka realizuje swój zamiar, poddając analizie wybrane pary bohaterów z powieści XII i XIII wieku, ze specjalnym naciskiem uwypuklając właściwy dla figur poszczególnych mistrzów „charakterystyczny typ mądrości” (*ibid.*).

Konstrukcja pracy jest logiczna i przejrzysta. Po krótkim wstępie wprowadzającym do istoty zagadnienia, uzasadniającym układ treści i zapowiadającym tematykę kolejnych rozdziałów („Wstęp”, s. 7–17) następuje obszerny rozdział zatytułowany „Bohater średniowiecznej powieści w poszukiwaniu mądrości” (s. 19–46). Autorka odkrywa tu przed czytelnikiem najważniejsze wyznaczniki średniowiecznej wizji mądrości w kontekście kulturowych źródeł, które ją uformowały. W pierwszym rzędzie odwołuje się więc do tradycji judeochrześcijańskiej, omawiając szczególnie wnikliwie biblijną Księgę Mądrości („Mądrość w średniowiecznej duchowości – próba definicji”, s. 21–27). W poszukiwaniu innych ważnych „źródeł inspiracji dla średniowiecznych klerków konstruujących powieściowe figury mistrza i ucznia” (s. 27) bada czerpiące także z tradycji greckiej i rzymskiej pisma Klemensa Aleksandryjskiego (II/III wiek po Chr.), a po nich traktaty św. Augustyna i św. Tomasza („Nauczanie i wychowanie jako reminiscencja i odkrywanie mądrości”, s. 27–41). Dalej Autorka przechodzi już bezpośrednio do świata przedstawionego w powieściach XII i XIII wieku, karmiących się myślą teologiczną i biblijną wizją mądrości. W syntetyczny sposób ukazuje różne drogi poszukiwania/dochożenia do mądrości przez literackich bohaterów („Między duchowością a literaturą: powieściowe drogi do mądrości”, s. 41–46).

Rozdziały analityczne noszą tytuły zapowiadające kierunek refleksji związany z rodzajem misji, do jakiej przygotowuje ucznia mistrz: „W drodze do podboju świata [...]” (s. 47–78), „Wobec kryzysu i próby zaufania [...]” (s. 79–90), „Wokół dylematów miłości i zdrady [...]” (s. 91–106), „W poszukiwaniu rycerskiej tożsamości [...]” (s. 107–128), „Ku głębszemu poznaniu siebie i ku uzdrowieniu [...]” (s. 129–144), „W stronę tajemnicy Graala [...]” (s. 145–155), „W służbie arturiańskiej sprawie [...]” (s. 157–185), „W blasku spraw ostatecznych [...]” (s. 187–209). Prezentują one, przy zachowaniu ewolucyjnego porządku rozwoju starofrancuskiej powieści, wybrane

przykładzie powieści arturiańskiej pisanej prozą – XIII w.], Louvain–Paris–Dudley, MA: Peeters, « Synthema 2 », 2004; *Samotność w literaturze średniowiecznej Francji. Literatura narracyjna XII–XIII wieku* (Kraków: Wydawnictwo Uniwersyteu Jagiellońskiego, 2009); *Entre la connaissance et l'amour: le regard dans l'univers romanesque de Chrétien de Troyes* [Między poznaniem i miłością: spojrzenie w świecie powieści Chrétiena de Troyes] (Kraków: Księgarnia Akademicka, 2012)

figury mistrza i ucznia w utworach reprezentatywnych zarówno dla typu interesującej Autorkę relacji, jak i określonej formy powieści (powieść antyczna, powieść bizantyjska, dwunastowieczna powieść dworna pisana wierszem – *roman courtois*, trzynastowieczna powieść arturiańska pisana prozą). Pojawiają się parami ważne figury mistrzów i uczniów, których imiona weszły na stałe do kanonu kultury: Arystoteles i jego uczeń Aleksander Wielki, Herakliusz i cesarz Lais, Tristan z mistrzem Gwernalem, Persewal i nauczyciele życia, formujący go na kolejnych etapach jego rycerskiej i duchowej inicjacji, której znakiem jest symbol Graala, czarnoksiężnik Merlin i jego podopieczni oraz sam tzw. wielki Mistrz – Chrystus, objawiający bezimiennemu uczniowi-narratorowi najświętsze treści.

Całość wieńczy zwarta konkluzja, w której Autorka – „pomimo różnic, wynikających z odmiennej koncepcji świata przedstawionego i funkcjonujących w nim postaci” (s. 211) – wskazuje szereg cech wspólnych, pozwalających na skonstruowanie pewnej „sylwetki” figury mistrza i figury ucznia („Próba syntezy”, s. 211–218). Najważniejszymi właściwościami mistrza są zatem, między innymi, autorytet, umiłowanie mądrości („mądrości natchnionej” i „mądrości życia”, s. 212) oraz przyjęta metoda formacji ucznia (werbalnej i pozawerbalnej), wymagająca stałego kontaktu z nauczycielem. Zarówno figurę mistrza, jak i ucznia cechuje „umiejętność bycia z innymi i bycia dla innych” (s. 214), a także pewien elitaryzm duchowy i intelektualny, związany z życiową misją ucznia, do której wypełnienia kształtuje go mistrz. Mistrzem zostaje nie tylko dojrzały mąż, ale i mądra kobieta czy dziecko (topos *puer senex*). Nie ma reguły co do sposobu doboru (czasem to mistrz wybiera sobie ucznia, a czasem odwrotnie) ani co do funkcji postaci w świecie przedstawionym (figura mistrza może w nim odegrać tylko epizodyczną rolę lub zdominować go całkowicie). Bardziej dynamiczna okazuje się figura ucznia, aktywnie współuczestniczącego w procesie kształtowania swojej osobowości, pozyskiwania wiedzy i umiejętności.

W metodzie badawczej, którą posługuje się Katarzyna Dybeł, uderza rzetelność i wnikliwość. Pary mistrzów i uczniów ukazane są w szeroko zakreślonym i szczegółowo omówionym kontekście (natura powieści, autorzy, historyczne prototypy postaci, streszczenie historii, warianty motywów). Bardzo ważnym aspektem książki jest ukazanie wybranych figur mistrza i ucznia w wymiarze intertekstualnym i interkulturowym. Choć podstawowym źródłem średniowiecznej koncepcji mądrości, jak i ważnym intertekstem dla przywołanych powieści pozostaje Biblia, przy okazji komparatystycznej analizy tekstów Autorka odwołuje się również do innych tradycji czy dzieł literackich, operujących, w ramach typowej dla średniowiecznego pisarstwa *réécriture* („ponownego zapisania”), analogicznymi motywami czy toposami. W ten sposób wykazuje również, do jakiego stopnia w omawianych powieściach przenikają się plany: literacki, teologiczny i filozoficzny.

Interpretacje tekstów literackich są atrakcyjne, dogłębne i wnikliwe. Mamy tu do czynienia z autorską analizą tekstu literackiego w pełnym tego słowa znaczeniu – wydaje się, że celowym zabiegiem Katarzyny Dybeł było niepodpieranie się w rozu-

mowaniu myślą innych badaczy i odwoływanie się do literatury przedmiotu tylko w miejscach, gdzie uznała to za niezbędne. Obszerne cytaty z powieści, przytoczone w tłumaczeniu na język polski oraz w wersji starofrancuskiej, dają ponadto czytelnikowi możliwość własnej refleksji i samodzielnej próby ich odczytania.

Książka Katarzyny Dybeł jest ważna i inspirująca intelektualnie. Dostarcza nie tylko konkretnej wiedzy literaturoznawczej, kulturoznawczej czy filozoficzno-teologicznej. Przede wszystkim, moim zdaniem, wpisuje się ona w aktualną dyskusję o społecznym zapotrzebowaniu na zanikającą kategorię mistrzów-autorytetów, nie tylko w sferze kontaktów naukowych, ale i w codziennej formacji młodych ludzi, pozostawionych często samym sobie w świecie oferującym wielką różnorodność intelektualno-moralnych bodźców.

Anna Gęsicka

Katedra Filologii Romańskiej UMK

Lech Kolago. *Die Dichterin Annette von Droste-Hülshoff als Komponistin. Zum Wort-Ton-Verhältnis in ihrem lyrisch-musikalischen Werk.* Warszawa: Instytut Germanistyki Uniwersytetu Warszawskiego 2012, ss. 238. ISBN: 978-83-89919-07-6.

Twórczość największej poetki niemieckiej XIX wieku rzadko stanowi przedmiot badań i publikacji polskich literaturoznawców. Dlatego jako wyjątkowa jawi się na tym tle książka warszawskiego germanisty Lecha Kolago *Die Dichterin Annette von Droste-Hülshoffs als Komponistin. Zum Wort-Ton-Verhältnis in ihrem lyrisch-musikalischen Werk.*

Autor wprowadza czytelnika w świat westfalskiej arystokracji z jej powinnościami i rytuałami, kreśląc przy tym portrety muzykujących członków rodziny Droste, wśród których nie brakuje kompozytorów (m.in. Friedrich Freiherr von Droste). Annette von Droste-Hülshoff od dzieciństwa pobierała naukę śpiewu i gry na fortepianie, brała udział w życiu kulturalnym i muzycznym Münster. Szybko też zaczęła komponować i pisać własne utwory traktując twórczość jako ucieczkę od ograniczeń narzuconych jej przez tradycyjne struktury społeczne oraz typowe dla jej czasów konwencje pisarskie. Indywidualizm poetki dokumentują przytaczane w książce Kolago liczne fragmenty korespondencji samej autorki i osób z jej otoczenia. Wyłania się z nich romantyczna postać o wyrafinowanym guście muzycznym i literackim, walcząca z ciągłymi nawrotami choroby, oddająca się niemal bez reszty sztuce. Obrazu dopełniają młodzińcze i dojrzałe fascynacje (Heinrich Straube, Levin Schücking), a także intensywna refleksja światopoglądowa i religijna, która – jak twierdzi autor za Winfriedem